Markus Lassheikki
MTK ry
PL 510
00101 Helsinki

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

MmV@eduskunta.fi

Asiantuntijalausunto Dnro 94/2022

27.4.2022

Valtioneuvoston ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta, VNS 1/2022 vp

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry kiittää maa- ja metsätalousvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua ja esittää lausuntonaan seuraavaa.

Yleistä

Selonteossa arvioidaan Venäjän käynnistämän hyökkäyssodan aiheuttaman ulko- ja turvallisuus-poliittisen toimintaympäristön muutosta. Tilanteen vaikutuksia ja yhteiskunnan monialaista varautumista arvioidaan kokonaisturvallisuuden mallin mukaisesti. Selonteon painopiste on ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan vahvistamisessa. Kansainvälisen yhteistyön tiivistämistä on tarkasteltu monipuolisesti, sisältäen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutusten arvioinnin.

MTK toteaa, että selonteko käsittelee laajasti ja selkeästi Venäjän brutaalin hyökkäyssodan vaikutuksia. Sota Euroopassa on järkyttänyt kansalaisten turvallisuuden tunnetta. Nopeasti muuttuneessa kansainvälisessä tilanteessa Suomen paikka on jatkossa entistä tiiviimmin osana läntistä arvoyhteisöä ja turvallisuusjärjestelmää. Samalla meidän on yhteiskuntana ylläpidettävä ja kehitettävä omaa puolustusvalmiuttamme ja kriisinsietokykyämme.

MTK keskittyy lausunnossaan maa- ja metsätalousvaliokunnan pyynnön mukaisesti lukuun 4 (taloudelliset vaikutukset ja varautuminen) sekä VAP-viljelijäjärjestelmään.

Sodalla vaikutuksia energiaan ja ruokaan

Venäjän hyökkäyssota on muuttanut toimintaympäristöämme monin eri tavoin. Pakotteiden ja niihin liittyvien vastatoimien kautta taloudellisia ja huoltovarmuudellisia vaikutuksia tulee myös Suomeen. Vaikutusten oletetaan olevan pitkäaikaisia. Suomessa raaka-aineiden ja energian hinnat kääntyivät jyrkkään nousuun jo viime vuonna, heikentäen alkutuotannon kannattavuutta. Sota on entisestään kärjistänyt tilannetta.

Venäjä ja Ukraina ovat merkittäviä toimijoita energian, lannoitteiden, rehuvalkuaisen ja viljakaupan aloilla. Tilanne maailman ruoka- ja energiamarkkinoilla muuttuu Venäjän raa'an hyökkäyssodan vuoksi edelleen ja on arvaamaton. Sodan kaikkia vaikutuksia on vielä mahdotonta ennustaa.

Ruotsissa MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap) on laatinut skenaarion yhteiskunnalle koituvista vaikutuksista, mikäli Venäjään kohdistettavat sanktiot laajenevat (Scenario som utforskar samhällseffekter i Sverige ifall sanktionerna mot Ryssland utökas). Tammikuuhun 2023

ulottuvassa skenaariossa keskiössä ovat energia- ja ruokahuolto sekä reaalitalous. Skenaariossa kehitys johtaa Ruotsissa merkittävästi heikentyneeseen energia- ja ruokahuoltoon sekä talouteen. Raportin mukaan vaikutus ruokahuoltoon tulee nousuevien energian hintojen ja ennen kaikkea voimakkaasti heikentyneen alkutuotannon kautta.

Yhteiskunnan varautumisessa korostuu kansalaisten ruoka, energia ja turvallisuus. Näissä asioissa hallitus on jo reagoinut muuttuneeseen tilanteeseen, muun muassa maataloudelle kohdistetulla merkittävällä huoltovarmuuspaketilla sekä kehysriihen yhteydessä tehdyillä päätöksillä.

Lausuttavana olevassa selonteossa todetaan toimivan infrastruktuurin olevan edellytys myös ruokaturvan toteutumiselle.

> *Toimiva ja välityskykyinen digi- ja liikenneinfra koko maassa palvelee biotalousalan ja koko taloutemme kasvua. Muuttuneessa turvallisuustilanteessa perusväylänpidolla on aiempaa tärkeämpää turvata ruokahuollon edellytyksiä sekä bioenergian ja teollisuuden raaka-aineen saatavuutta. Turpeella on myös tärkeä merkitys ruoantuotannolle.*
>
> *Vuonna 2022 lannoitteita on tarjolla kysyntää vastaavasti. Lannoitteiden tuotannon ja saatavuuden turvaaminen on tärkeää myös pidemmällä aikatähtäimellä, mistä selonteossa on maininta. Lisäksi on tavoiteltava aiempaa suurempaa omavaraisuutta rehuvalkuaisen osalta.*
>
> *Huoltovarmuuden turvaamiseksi materiaalinen varautuminen eri aloilla on tärkeää ja sillä voidaan ”ostaa aikaa” vakavissa häiriötilanteissa. Vielä tärkeämpää on huolehtia pitkäjänteisesti yhteiskunnan kriittisen tuotannon kansallisten edellytysten säilymisestä ja kehittymisestä suotuisasti. Kotimaisen tuotannon merkitys korostuu erityisesti pitkäkestoisissa kriiseissä.*

Selonteossa todetaan, että Suomella on oltava riittävä varautumisen taso ja mahdollisuuksien rajoissa myös tarvittava omavaraisuus kaikkein välttämättömimpien hyödykkeiden osalta. Kaikkein välttämättömimpiin hyödykkeisiin kuuluu oletettavasti myös ruoka.

Suomessa on monella tapaa hyvin toimiva huoltovarmuusjärjestelmä, joka perustuu julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöhön. Valtioneuvosto on ilmoittanut antavansa syksyllä 2022 huoltovarmuusselonteon eduskunnalle. On siksi ymmärrettävää, että ajankohtaisselonteossa 1/2022 huoltovarmuutta on käsitelty varsin pintapuolisesti.

> *MTK:n mielestä syksyllä annettavassa huoltovarmuusselonteosta tulisi käydä ilmi myös toimivien markkinoiden keskeinen rooli kriisinkestävyyden rakentamisessa. Viime syksyn ja talven aikana käyty keskustelu on nostanut keskiöön Suomen toimimattomat ruokamarkkinat ja niiden kriisinkestävyyttä heikentävän vaikutuksen. Elintarvikehuolto on yhteiskunnan kriittistä tuotantoa, jonka perusedellytys on alkutuotannon kannattavuus. Tuotannon jatkuvuus on varmistettava kaikissa turvallisuustilanteissa.*

VAP-viljelijäjärjestelmä

Asevelvollisuuslain (1438/2007) 89§:n mukaan asianomaisen viraston, laitoksen, yhteisön tai muun työnantajan hakemuksesta liikekannallepanon varalta palvelukseen voidaan jättää määräajaksi tai toistaiseksi kutsumatta julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa tai siihen rinnastettavassa tehtävässä olevia, erityisen ammatin harjoittajia sekä muita, joiden palvelukseen kutsuminen saattaisi vaarantaa puolustusvoimien varustamista tai ylläpitoa, yleistä taloutta tai muita yleisiä etuja.

Henkilövaraamisesta käytetään lyhennettä VAP ja henkilövaraus tehdään poikkeusolojen organisaatiota ja tehtäviä varten. Puolustusvoimien aluetoimistot ratkaisevat asevelvollisia koskevat varaushakemukset. Varaushakemuksen tekee yleensä työnantaja.

Maa- ja metsätalousministeriö on ohjeistanut ELY-keskuksia varaamaan alueensa kuntien maatalousyrittäjiä elintarvikehuollon turvaamiseksi poikkeusolojen aikana. Maatalousyrittäjiä koskevat varaushakemukset aluetoimistolle tekee joko kuntien maaseutuelinkeinoviranomaiset (YTA) tai ELY-keskus. Aluetoimiston varauspäätöksestä tulee ilmoittaa varatuille henkilöille.

Maa- ja metsätalousministeriön asettama Alkutuotannon varautumisen -työryhmä (MMM TRM 3 2017) esitti muun muassa, että ”poikkeusolojen resurssivarauskäytännöt toisaalta puolustusvoimien tarpeisiin ja toisaalta alkutuotannon turvaamisen osalta määritetään uudestaan. Yksittäisten henkilövarausten sijasta tulisi varata koko tilan tarvitsemat resurssit. Varautumisessa on tärkeää tunnistaa tuotannon jatkumisen kannalta kriittiset työvoima- ja työkoneresurssit. Varaustarpeet tulee tutkia myös tuotantosuunnittain ja priorisoida sen mukaisesti, mitä tuotantoa ensisijaisesti varaudutaan ylläpitämään myös poikkeusoloissa.”

Maataloudessa tarvittavien ajoneuvojen osalta ehdotusta on selvitetty huoltovarmuusorganisaation, puolustusvoimien, Traficomin ja maatalousviranomaisten välisessä yhteistyössä. Asiaa koskeva pilotointi on tarkoitus toteuttaa osana huoltovarmuusorganisaation alueellisen ohjelman kautta, ennen kuin järjestelmä otetaan käyttöön.

MTK/alkutuotantopooli katsoo varausjärjestelmän kehittämisen ja määrätietoisen käyttöönoton olevan tarpeellista. Asiaan liittyy myös viestintätarpeita.

Maatilojen varautumiskoulutus

Venäjän hyökkäys on vahvistanut entisestään suomalaisten maanpuolustustahtoa ja lisännyt kiinnostusta maanpuolustus- ja turvallisuuskoulutukseen. Huoltovarmuusorganisaation alkutuotantopooli ja Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) on yhteistyössä viranomaisten ja muiden maatalouden varautumiseen liittyvien tahojen kanssa toteuttanut pitkään alueellisia maatilojen varautumiskoulutuksia. Aiemmin koulutus oli rajattu vain VAP-viljelijöille, mutta nykyään koulutusta tarjotaan tasapuolisesti alkutuotannon kannalta tärkeille henkilöille. Kymmenen viime vuoden aikana koulutustilaisuuksia on ollut yli 100 kpl ja niihin on osallistunut noin 3 000 henkilöä. Varautumiskoulutus on nyt aiempaa ajankohtaista. Nykyinen laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta (556/2007) rajoittaa MPK:n toimintaa eri tavoin. Yksi rajoite on se, että MPK ei voi käyttää valtionapua kokonaisturvallisuuden koulutukseen.

Olisi toivottavaa, että varautumis- ja turvallisuuskoulutus sisällytetään koulutuksena Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen julkisiin hallintotehtäviin, jolloin sen toteuttamiseen on mahdollista käyttää valtionapua ja koulutus voi olla osallistujille myös maksutonta, kuten MPK:n sotilaallisia valmiuksia palveleva koulutus.

On tärkeää, että kykenemme vastaamaan toimintaympäristön asettamiin uusiin haasteisiin ja kehittämään muuttuneessa tilanteessa tarvittavaa osaamista.

Markus Lassheikki
Kehitysjohtaja